

Ramon Turró, filòsof

per Eusebi Colomer

«La filosofia que hom escull», ha escrit Fichte, «depèn de la mena d'home que hom és». El pensador alemany es referia concretament a l'elecció entre l'idealisme i del dogmatisme, però res no ens impedeix d'entendre la seva dita com una expressió força reeixida de la relació existent entre la filosofia i l'home concret que filosofa. El filòsof Ramon Turró no és cap excepció. El seu pensament és diversament condicionat. Tres trets personalíssims el configuren: la seva robusta personalitat, la seva condició d'home de ciència i el seu temperament llatí.

Els contemporanis ens descriuen Turró com una personalitat puixant i desconcertant. Un home d'estatura més que regular, pit ample i un xic encorbat, manasses de gegant i amb una testa gran i eixuta, coronada per un front espaiós. Els contemporanis recorden sobretot els seus ulls brillants, que sobreecien dins unes conques profundes; uns ulls apassionats de vegades, somniadors altres, però generalment perspicaços, segurs i triomfadors. És clar que una personalitat d'aquesta mena no podia trobar obstacles dignes d'ell, i per això, com subratllà el seu primer crític, Joan Tusquets, algunes de les seves obres filosòfiques no tenen altre defecte que la confiança excessiva en la pròpia vigoria.¹

Turró arribà al món de la filosofia després d'haver esmerçat una part de la seva vida en el conreu de les ciències naturals. No és difícil, doncs, de preveure que el pensador català militarà en el camp de l'empirisme, car, d'acord amb una relació constant entre filosofia i ciència, l'interès per les ciències naturals s'associa generalment al realisme empirista, mentre que les matemàtiques ho fan amb l'idealisme racionalista. De fet, el treball de Joan Riera sobre l'idealisme i el positivisme en la medicina catalana del segle XIX no deixa cap mena de dubte sobre la inserció de Turró en el corrent empirista.² De tota manera, el seu empirisme em sembla lluny de ser positivista, almenys en el sentit fort, filosòfic, d'aquest terme. El positivisme de Turró és el positivisme metòdic de l'home de ciència, que es malfia dels discursos i racionis que parlen de «coses que no veu amb els ulls ni palpa amb les mans»;³ del *chiffonnier des faits* que, segons una bella expressió, «no sap fer altra cosa que seguir el rastre dels fets i encara, ajupint-se, per por d'extraviar-se».⁴

1. Vegeu *Assaig de crítica filosòfica*, cap. tercer: «Ramon Turró», Barcelona, 1928, p. 78

2. Vegeu *Idealisme i positivisme en la medicina catalana del segle XIX*, Barcelona, 1973, p. 62 i s.

3. «La fórmula de la vida del Dr. Letamendi», *El Siglo Médico* (1882-1883); treball reproduït, en homenatge pòstum, per la *Revista de Higiene y Sanidad Pecuaria* (1926), p. 668.

4. *Ibid.*, p. 652.

D'ací l'oposició de Turró a l'idealisme germànic, àdhuc en la versió moderada de Kant, i la seva simpatia pel realisme d'Aristòtil i dels escolàstics medievals, per bé que la seva postura posició no hi coincideix exactament. La paradoxa de Turró és que aquest home de laboratori, tan allunyat a primera vista dels plantejaments de la filosofia, es proposés de construir-ne una i plantejés, d'una manera nova, psicològica i experimental, un problema similar al que havien plantejat Descartes i Kant: el problema de la validesa del coneixement. El pensador català sostindrà la tesi que l'origen del coneixement del món extern rau en la sensació de fam. De l'home que menja es passa a l'home que pensa!

Aquesta filiació objectivista del pensament turronià té, en l'esperit del nostre autor, una arrel potser encara més fonda que la seva formació científica: el seu temperament llatí i mediterrani. En una pàgina molt coneguda, Ortega i Gasset contra els esforços que hagué de fer per escapar-se de la presó kantiana i tornar a la clara llum del dia, al món dels homes i de les coses. Turró no se n'hagué d'escapar mai, perquè mai no hi havia entrat. La seva sensibilitat mediterrània li ho impedí. Turró és un exemplar típic de pensador llatí. Ell adverteix en el subjectivisme modern una estranya *tourneur* d'esperit, que «ens obliga a pensar d'una manera diferent de com naturalment pensem». ⁵ Per això creu que cal tornar al bon sentit dels grecs i dels medievals, per als quals, en darrer terme, coneixem les coses, perquè són. Cal rebutjar —escriu— que «l'ésser sigui perquè és pensat» i acceptar senzillament que «les coses són com són i no com les concebem». ⁶

Si Turró reacciona tan enèrgicament contra el subjectivisme, és perquè se sent tocat en la seva fibra més personal. No és qüestió únicament de la seva condició de científic, sinó també de català. En una pàgina programàtica que figura com a introducció al primer volum de *L'Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, Turró situa el seu pensament en el solc obert pels nostres mestres medievals: Ramon Llull, Francesc Eiximenis, Guiu de Terrena, Bernat Metge. «Ells foren d'ànima llatina com ho som nosaltres i l'ànima llatina és essencialment objectivista. L'aire clar en què ha viscut, la transparència dels cel, la blavor de la seva mar, l'obliga a posar enfora tot quant porta dins, com si fos l'espill de la naturalesa. Àdhuc els seduïts que presumeixen del contrari, no capeixen. bé que l'enteniment humà pugui treure de si mateix l'objecte que coneix, ni que el conegui segons el basteix amb dades sensorials amorfes i cegues. Hereus de la filosofia grega, venim forçats a creure que els objectes són donats en forma d'imatges que en són la representació veritable; no és l'enteniment qui fixa llur forma, dimensió o duració, ni els dona una realitat; els pren com són i tal com són els comprèn, sense posar-hi res de part seva més que la comprensió mateixa». ⁷

Ramon Turró desenvolupa la seva recerca filosòfica en relació estreta amb la biològica. Ho palesen els seus tres escrits més representatius: els *Orígens del coneixement: La fam*, una obra cabdal, apareguda el 1912 i traduïda immediatament i successiva al francès, l'alemany i el castellà; «Els orígens de la representació de l'espai tàctil», un treball que veié la llum el 1913 en els *Arxius de la Secció de Ciències* i que fou publicat posteriorment en francès en el *Journal de Psychologie Normale et Pathologique, La base trófica de la intel·ligència*, una sèrie de conferències tingudes a Madrid, en l'acollidora «residència de estudiantes», i editades allí mateix el 1917. Completen el panorama un grapat d'escrits de temàtica gnoseològica: «Criteriologia de Jaume Balmes», treball aparegut el 1911 en els *Arxius de la Secció de Ciències*; «La méthode objective», assaig publicat el 1916 en la *Revue Philosophique, Filosofia crítica*, curset tingut el 1917 a l'Institut d'Estudis Catalans i aparegut en forma de llibre el 1918; *La disciplina mental*, discurs pro-

5. *Filosofia crítica*, Barcelona, 1918, p. 26.

6. *Ibid.*, p. 26 i 30.

7. «Introducció», *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, núm. 1 (1923), p. 14.

nunciat en el IX Congreso de la Asociación Española para el Progreso de las Ciencias, Salamanca, 1924. Resta encara, com a única excepció, el bell «Diàleg sobre coses d'art i ciència», publicat el 1925 a la *Revista de Catalunya*.

Josep Ferrater i Mora presenta el pensament turronià com «una interpretació naturalista del kantisme».⁸ Segurament ho és, almenys pel que fa als resultats, tot i que els plantejaments siguin molt diferents. D'antuvi, la filosofia de Turró és, de manera similar a la de Kant, una teoria de l'experiència. Només que el mestre català entén senzillament per experiència allò que ens és donat immediatament pels sentits. Reivindicant el dret de pensar amb el seu propi cap i no amb el d'altri, ni que sigui Immanuel Kant, Turró es nega radicalment a «subscriure la tesi que l'experiència és filla de l'activitat de la ment».⁹ Ell pensa, contràriament, que «l'experiència ve imposada al subjecte des de fora d'ell mateix, com el to amb què sona la tecla afinada d'un piano ve imposat pel mecanisme interior. Podrà ésser-nos desconegut aquest mecanisme, però el to hi respon».¹⁰ Turró esmerçarà l'esforç del seu pensament a descobrir el secret d'aquest mecanisme, a analitzar-ne el funcionament, a desentranyar-ne l'ordit ocult, però ben real, en força del qual l'experiència és experiència. El camp de la recerca turroniana no és el rerefons transcendental de l'esperit, sinó la psicologia del coneixement.

En altres mots, en lloc de preguntar-se «com Kant» com és possible el coneixement, i deduir, en conseqüència, les condicions *a priori* que el fan possible, Turró es demana simplement com funciona. Com arribem a conèixer? Com assolim de fet la certesa natural és una dada primària de la consciència, que constitueix, com a tal, el punt de partença de tota possible teoria del coneixement. No ens resta sinó acceptar-la i demanar-nos alhora com hi hem arribat. «Dogmàtic», segons Kant, «és tot allò que s'admet sense mirar com s'hi arriba».¹¹ Per a superar el dogmatisme, no cal, doncs, caure en l'escepticisme i enfonsar la certesa objectiva. Cal només explicar com l'havem assolida. «Sabent el com, haurem esbrinat el perquè, i el nostre esperit reposarà, perquè coneixerà les raons del seu objectivisme».¹²

Acabem de situar-nos en la perspectiva adequada per a comprendre i valorar en allò que té de més original l'aportació de Turró. Ací conflueixen definitivament els diversos caires de la seva obra: les recerques biològiques, fisiològiques i psicològiques es nuen amb la reflexió filosòfica. Efectivament, en el seu esforç per a refer el camí que ens ha dut a la certesa natural, Turró topa amb els dos tipus de sensacions que mediatitzen el nostre coneixement de la realitat: les tròfiques i les tàctils. Comencem per les primeres. La fam és el primer fet biològic acusat en la consciència. El nadó no sap encara res del món que l'envolta. El nadó, però, té fam. I la fam el porta a cercar fora allò que li manca. La sensació de fam esdevé com un tornaveu que el desvetlla a la consciència de la realitat. La fam, efectivament, no és un «impuls amorf», sinó una «suma de tendències selectives», que elegeixen els elements més apropiats per a la restauració de l'organisme. La sensació tròfica constitueix una mena de «consciència inferior», que no solament ens dóna a conèixer que ens manca quelcom, sinó que ens empeny també a cercar-ho en el món exterior. «Menges?», escriu Turró amb una fórmula que recorda el *cogito, ergo sum* de Descartes, «doncs tu saps que en allò que menges hi ha quelcom que et manca».¹³ Les sensacions tròfiques esdevenen la base primera del coneixement. L'escepticisme i l'idealisme cauen per terra, ja que en el fenomen de la fam estic tan cert de la meua existència, com de la del món exterior. Unamuno, comentant Turró, es

8. *Diccionario de filosofía*, Buenos Aires, 1965, v. II, p. 843.

9. *Filosofia crítica*, p. 106.

10. *Ibíd.*

11. *Ibíd.*, p. 53.

12. J. TUSQUETS, *Ramon Turró*, p. 88.

13. *Orígenes del conocimiento: El hambre*. Barcelona, 1914, p. 202.

deixarà anar vers la facècia: *edo, ergo sum*. L'acudit és enginyós, però expressa només la meitat del pensament turronià, si no es completava amb aquest altra: *edo, ergo res sunt*.¹⁴

Turró arrodoneix la seva troballa amb l'estudi de les sensacions tàctils. Si l'anàlisi de les sensacions tròfiques ens assegurava de l'existència de les coses, la de les tàctils ha d'explicar-nos com arribem a emplaçar-les en l'espai. La posició de Turró és radicalment contrària a la de Kant. Lluny de ser, com pensava aquest darrer, una intuïció *a priori* de la sensibilitat, l'espai és una dada objectiva que s'ha anat formant en nosaltres per la via de l'experiència. Primerament hom localitza les parts del propi cos i després, a través d'elles, els objectes externs. L'espai és com un mapa, la quadrícula del qual són les sensacions musculars, i els seus signes, les sensacions tàctils, un mapa que nosaltres mateixos hem construït i construïm encara a força de tempteigs, troballes i decepcions. En conclusió: «el valor objectiu que atribuïm a l'espai sensible es desprèn del valor objectiu que ens dona el coneixement distributiu de les parts del nostre cos: no es pot dubtar de l'un sense dubtar de l'altre».¹⁵

Turró, doncs, lluita aferrissadament pels furs de l'objectivisme, però el seu concepte d'objectivitat no és metafísic, sinó científic. «Conèixer, per a ell, és establir una relació entre un efecte orgànic, sensorial o tròfic, i allò que el determina».¹⁶ El coneixement és relatiu al fenomen, a les coses tal com ens són donades a través de la representació sensitiva. En darrer terme, Turró ha cercat del cantó de l'objecte allò que Kant havia cercat del cantó del subjecte: la legalitat universal i necessària de l'experiència, però el resultat és molt similar. Entre nosaltres i el món exterior només ens és permès d'establir relacions fenomèniques. L'autor català no sembla haver-se adonat que el nus de la problemàtica crítica i gnoseològica, després de Kant, no és tant l'existència del món exterior, com la possibilitat d'un coneixement suprafenomènic de la realitat i, per tant, autènticament metafísic. Altrament, no es trobaria en la situació paradoxal d'haver lluitat contra un adversari que, en definitiva, era potser una part d'ell mateix.

Aquest parentiu profund entre Turró i Kant té el seu reflex en l'esfera humana i religiosa. De fet, el fenomenisme turronià deixa oberta una esclatxa espiritualista. Hom retroba en Turró les típiques oposicions kantianes entre «fenomen» i «noümen», determinisme científic i espontaneïtat de l'esperit, ciència i fe. La vida s'encarrega de posar el problema. No és possible, pensa Turró, de traçar una línia exacta entre el que «es toca i es veu i allò que hi ha de més pregon, però que, tanmateix, ni es toca ni es veu».¹⁷ La problemàtica metafísica és profundament humana. Tan dogmàtics són els qui la declaren insoluble, com els qui volen imposar als altres llur solució personal. Això explica que en l'absència del saber, l'home s'aculli a la fe. Ben mirat, conclou Turró, «cal convenir que la fe com a ànsia d'*athanasia*, de què ens parla Unamuno, la fe del carboner, de què ens parla el poble, és més sàvia del que sembla. Els qui s'afanyen a explicar això, no ens han donat fins ara res de millor».¹⁸

Una prova de la fecunditat del pensament de Turró és la seva capacitat d'il·luminar les esferes més diverses de la realitat. La mort el sorprengué mentre donava els darrers retocs al seu interessant *Diàleg sobre coses d'art i de ciència*. Turró hi contraposa el capteniment de l'artista, encaminat vers el concret i l'individual i exempt de sentit crític, amb el del savi que cerca de representar-se el món per mitjà de fórmules universals i de no pensar res que no correspongui exactament a la realitat objectiva. Ambdues

14. Vegeu A. GUY, «L'intuition trophique selon Ramon Turró», a *La vie: La pensée*, Actes du VIIe Congrès des Sociétés de Philosophie de Langue Française, París, 1954, p. 119-124.

15. *Filosofia crítica*, p. 229 i s. Per a un estudi més aprofundit, vegeu «Orígens de les representacions de l'espai tàctil», *Arxius de la Secció de Ciències*, III/1-3 (1913), p. 103-135 i 31-63.

16. *Ibid.*, p. 241.

17. *La base tròfica de la intel·ligència*, Madrid, 1918, p. 136.

18. *Ibid.*, p. 139

maneres de fer són igualment humanes. El goig del capteniment de l'artista radica, però, en el plaer desinteressat, en aquella nota paradoxal de finalitat sense fi, de concordança pregona entre la bellesa que ell crea i el joc lliure de les pròpies facultats, que Kant assignava al judici estètic.¹⁹ Turró esmerça també la seva atenció a la teoria del llenguatge. Ell pensava que el llenguatge és de bell antuvi onomatopèic. L'home de la selva, en començar a parlar, imità els sons de la natura. La paraula, doncs, no és postissa, ni té res de convencional: ella neix de la necessitat que tenen els homes —altrament ja no serien homes, sinó una bèstia més afegida al cim de l'escala zoològica— d'expressar i significar, per mitjà del so que s'aprèn per imitació del medi en què es viu, la realitat que els envolta. I com que els homes viuen en medis diversos o, expressat turronianament, com que les realitats que sadollen llur fam són diverses, també ho són els llenguatges que les expressen. Les paraules d'un país pobre són representatives d'un esforç i d'una voluntariositat desconegudes en els països rics. Per això la llengua expressa millor que res l'ànima d'un poble. El poble fa la llengua i la llengua fa el poble. No hi ha pobles naturalment bilingües. Ací rau l'arrel positiva dels nacionalismes.²⁰

La filosofia a Catalunya, malgrat la diversitat d'escoles i tendències, ha tingut gairebé sempre un «estil», un «caràcter» i una «empremta» peculiars. No hi ha, òbviament, una filosofia catalana, però hi ha potser o almenys hi ha hagut —avui la filosofia, com tot, tendeix a homogeneïtzar-se— una manera catalana de fer filosofia, que podríem caracteritzar amb Eduard Nicol per la difícil recerca d'una convivència pacífica entre tradició i modernitat, obertura als corrents europeus i arrelament a la pròpia terra, una bona dosi de seny realista i conciliador i llampecs d'entusiasme i de rauxa.²¹ Em semblaria que el pensament de Ramon Turró és una bella mostra d'aquesta manera de fer filosofia.

19. «Diàleg sobre coses d'art i ciència», *Revista de Catalunya* (gener, febrer i abril 1925).

20. Vegeu «L'ànima i la llengua», text reproduït per L. CERVERA, *La nostra gent: Ramon Turró*, Barcelona, 1926, p. 63-68.

21. *El problema de la filosofia hispànica*, Madrid, 1961, p. 189.